

⁸ Боротьба з міжнародним тероризмом: Нормативна база / Упоряд. В.А. Ліпкан. – К.: КНТ, 2007. – С. 38.

⁹ Тоффлер Э. Третья волна. – М., 1999. – С. 67.

¹⁰ Арсенко А. Глобалізація чи поляризація: що чекає світ? // Урядовий кур'єр. – 2000. – 22 квітня. – С. 11.

УДК: 329.05(438)“194”

© Vavryniuk Andrzej (Luck)

WALKA POLITYCZNA O KSZTAŁT WSCHODNIEJ GRANICY POLSKI PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

На основі архівних документів і нелегальної преси проведено нове, досі не опубліковане дослідження поглядів політичних партій і товариств, щодо проходження державних кордонів Східної Польщі з Україною, яка в сорокових роках ХХ століття перебувала в складі СРСР.

Ключові слова: кордон, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Англія, нелегальна преса, Союз Польських Патріотів, політична партія, демаркаційна лінія, Лондон, Москва.

Вавринюк А.

Взгляды политических партий и обществ, относительно прохождения государственных границ восточной Польши с Украиной в сороковых годах ХХ века

На основании архивных документов и нелегальной прессы проведено новое, доселе не опубликованное исследование взглядов политических партий и обществ, относительно прохождения государственных границ восточной Польши с Украиной, которая в сороковых годах ХХ века находилась в составе СССР.

Ключевые слова: граница, Украинская Советская Социалистическая Республика, Англия, нелегальная пресса, Союз Польских Патриотов, политическая партия, демаркационная линия, Лондон, Москва.

Vavryniuk A.

Political Views on borders of Eastern Poland with Ukraine after the WW II

Based on archive documents and underground press a new standpoint of political parties and groups was created. The standpoint was connected with the arrangement of the borders between Poland and Ukraine in 1940 s.

Key words: border, the Ukrainian Soviet Socialist Republic, England, underground press, Union of Polish Patriots, demarcation line, London, Moscow.

Aktualność i problematyka badań. Poruszana problematyka jest nieznaną, chociażby ze względu na fakt, iż wiele informacji zawartych w niniejszym opracowaniu dokonano w oparciu o analizę prasy podziemnej wydawanej często w niewielkim nakładzie. Fakt ten zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ dotychczas nie doczekał się naukowego opracowania, z uwzględnieniem polskich dokumentów archiwalnych.

Brak jest opracowań naukowych na ten temat.

Przedmiotem badań było planowanie i przebieg zamiany terytoriów na podstawie umowy międzynarodowej. Praca – ze względu na nowatorski charakter, ma dostarczyć wiedzy merytorycznej na wyżej wymieniony temat.

Na potrzeby niniejszej pracy, jako punkt wyjścia, za granicę Polsko – Ukrainą przyjąłem granicę z 16 sierpnia 1945 r. zatwierdzoną w ramach umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską, a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, w skład którego wchodziła wówczas Ukrainą Socjalistyczna Republika Radziecka.

Oprócz decyzji “wielkiej trójki” w sprawie przyszłej granicy Polski wypowiedziało się wiele środowisk, których komunikaty lub omówienie miały swój oddźwięk w prasie podziemnej.

W 1943 r. Jeden z powielaczowych numerów “Agencji A” zamieścił informację, że „Zagadnienia stosunków polsko-sowieckich zajmuje czołowe miejsce w prasie PPR (Polska partia Robotnicza przyp. aut.). Wypowiedzi jej, dotyczące granic wschodnich Polski zgadzają się w zupełności ze stanowiskiem propagandy sowieckiej. Do pomyślnego zdaniem komuny dla narodu polskiego uregulowania tej kwestii stoją na przeszkodzie jedynie „awanturnicze matactwa reakcji” z Rządem Polskim na czele, który z zagadnienia granic wschodnich uczynił jeden z głównych punktów swej pseudonarodowej imperialistycznej polityki. „W ręku polskiej reakcji” głosi PPR – „problem granic wschodnich jest instrumentem antyludowej polityki zarówno w stosunkach wewnętrznych jak i międzynarodowych”¹. зшзгюдкепеп

Ten sam biuletyn na kolejnej stronie napisał: “Prezydium Polskiego Klubu Postępowego w Londynie wydało oświadczenie tej treści: “Oświadczenie rządu sowieckiego sformułowało w sposób jasny zagadnienie granic Polski. Do Polski powinny należeć ziemie etnicznie polskie. Obecnie w czasie wojny należałoby ustalić jedynie linię demarkacyjną. Granica ostateczna powinna być ustalona po ostatecznym zwycięstwie nad wrogiem na drodze układu obu stron. Polskie kółka demokratyczne w Anglii stwierdzają, że polityka rządu polskiego z Londynie pozbawiła Polskę najpoważniejszego sojusznika. Rząd Polski w Londynie przez swe instrukcje dla krajowego ruchu podziemnego przygotowuje wojnę domową. Jedyną drogą dla Narodu Polskiego jest bezlitosna walka z faszyzmem. Czerwona Armia naród winien powitać jako armię wyzwolenczą”².

“Wolna Polska”, organ Związku Patriotów Polskich, wychodzący w Moskwie, stwierdza: “że emigracja polska w Zw. Sowieckim znalazła drogę, prowadzącą do wyzwolenia Ojczyzny. Polityka londyńskich emigrantów pchająca wbrew woli narodu do walki ze Zw. Sowieckim, stawia na porządku dziennym sprawę tworzenia demokratycznej reprezentacji polskiej zagranicą”³.

Należy również dodać, że znacznie wcześniej, bo 27 lipca 1944 r., Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego i Rząd Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich zawarły umowę o polsko-ukraińskiej

granicy państwowej. Dokument tej rodził wątpliwości co do uprawnień strony polskiej do podpisywania tego typu umów, stąd przyjmuje się za datę podpisania umowy o granicy pomiędzy obydwojma państwami dzień 16 sierpnia 1945 r.

Niemniej Nikita S. Chruszczow, który był jednym z sygnatariuszy dokumentu z 1944 r. wysłał depezę datowaną na 2 września 1944 r.⁴ do Edwarda Osóbki-Morawskiego w sprawie zakończenia prac związanych z przygotowawczych do zawarcia umowy o wymianie ludności pomiędzy Polską i ZSRR. Układ pomiędzy Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego a Rządem Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w sprawie przesiedlenia ludności zawarto 9 września 1944 r. w Lublinie, a z Litwą 22 września 1944 r.⁵

W efekcie Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego Resort Sprawiedliwości wydał okólnik „W sprawie zakazu sporządzania, aż do odwołania umów (...) odnośnie majątków nieruchomości będących własnością osób narodowości ukraińskiej, białoruskiej, litewskiej, rosyjskiej i rusińskiej”⁶.

Przechodząc do głównego zagadnienia jakim było wyznaczenie granicy i problemów społeczno polityczno-ekonomicznych związanych z tym problemem, należy zauważyć, że ówczesna władza starała się poprzez swoje organy terenowe oddziaływać na ludność pogranicza, trzymając ją w niepewności, co do ewentualnych przesiedleń lub pozostaniu na dotychczasowym miejscu zamieszkania.

Powyższa sytuację doskonale ilustruje poniżej cytowany dokument, który miał oznaczenie „Tajne”.

„Delegacja Polska Mieszanej Komisji Polski i ZSRR do delimitacji Granicy Państwowej Między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, Warszawa, dnia 17 czerwca 1946 r. Do obywatela wojewody lubelskiego. W związku z przeprowadzonymi pracami przy wytyczeniu granicy przez Podkomisję Mieszanej Komisji Polski i ZSRR do Delimitacji Granicy Państwowej, zwracam uwagę na możliwość pewnych nieporozumień, jaki mogą powstać w miejscowościach, które obecnie faktycznie znajdują się pod administracją R.P., a które obecnie faktycznie znajdują się poza granicami Państwa Polskiego.

Mogą się zdarzyć wypadki samowolnego przenoszenia się ludności ze wschodniej części na zachód i odwrotnie ludności białoruskiej z zachodu na wschód, oraz niszczenia gospodarstw, wykaszania zasiewów itp.

Tego rodzaju aktom samowoli należy się z całą stanowczością przeciwstawić. Równocześnie, zwracam uwagę, że na przyszłość we wszystkich pogranicznych miejscowościach, które na podstawie przeprowadzania linii granicznej mają się znaleźć poza granicami Państwa Polskiego, nie należy dokonywać żadnych zmian w obecnym stanie faktycznym tak co do zaludnienia, jak i tymczasowego administrowania przez władze polskie. Wszystkie urzędy, Posterunki Milicji, Wojska Ochrony Pogranicza, pozostają na swoich dotychczasowych miejscach niezależnie od tego, czy dana miejscowość znajduje się w przyszłości poza granicami Państwa Polskiego.

Za ściśle wykonanie niniejszych poleceń są odpowiedzialne władze administracji ogólnej, oraz wszystkie inne władze R.P.

O wszystkich zajściach na pograniczu, związanych z pracami Podkomisji proszę natychmiast meldować do delegacji Polskiej Mieszanej Komisji w Warszawie, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Al. I-szej Armii Wojska Polskiego Nr 23. Polska Komisja Delimitacyjna. Nadmieniam, że Ministerstwo Administracji Publicznej zawiadomiło Ob. Wojewodę o pracach Podkomisji w terenie i jej składzie personalnym pismem z dnia 12 czerwca 1946 r. Przewodniczący Delegacji Polskiej dr Zaruk-Michalski, Wiceminister Administracji Publicznej”⁷.

Wojewoda lubelski 10 lipca 1946 r. skierował pismo do wszystkich nadgranicznych starostw powiatowych pisząc między innymi:

“(…) Urząd Wojewódzki prosi ob. starostę o oddziaływanie ze swej strony na miejscową ludność w tym kierunku, by nie niepokoila się w związku z przeprowadzeniem prac delimitacyjnych, nie zmieniała swego miejsca zamieszkania, normalnie wykonywała roboty polne i inne swoje zajęcia i w ogóle nie podejmowała żadnych czynności mający charakter przesiedlenia się. Do czasu bowiem ostatecznego ustalenia granicy żadne zmiany w położeniu miejscowej ludności nie są przewidziane, a ewentualne przesiedlenie nastąpi dopiero po ostatecznym ustaleniu granicy i tylko na skutek opcji”⁸.

Innym problemem była żegluga po rzece Bug. Warto zaznaczyć, że w okresie międzywojennym właśnie tym szlakiem wodnym szły różnego rodzaju transporty towarowe. Kursowały także statki pasażerskie.

Powyższy problem polska strona rozwiązała wyłącznie na korzyść ZSRR.

Praca jest częścią jednego z podrozdziałów dysertacji doktorskiej (habilitacyjnej), w ramach zatwierdzonego przez Senat Narodowego Uniwersytetu Wołyńskiego im. Łesi Ukrainki pracy: „Historyczno – geograficzne warunki kształtowania i funkcjonowania wschodniej granicy Polski”.

¹ Centrum Wiedzy o Regionie Chełmskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Orestii w Chełmie, (dalej CWRChBP), PPP a nasze granice wschodnie [w:] Agencja A(antykomunistyczna), wydanie powielaczowe, 1943, nr 15 (?), s. 12.

² CWRChBP, PPP a nasze granice wschodnie [w:] Agencja A(antykomunistyczna), wydanie powielaczowe, 1943, nr 15 (?), s. 13.

³ CWRChBP, PPP a nasze granice wschodnie [w:] Agencja A(antykomunistyczna), wydanie powielaczowe, 1943, nr 15 (?), s. 13.

⁴ E. Misilo, Repatriacja czy deportacja Przesiedlenie Ukraińców z Polski do ZSRR 1944-1946, t. 1, Warszawa 1996, s. 23.

⁵ Układy nie były opublikowane w dziennikach Ustaw ani w Monitorach Polskich. Pobrano z http://www.msp.gov.pl/portal/pl/49/7126/Roszczenia_zabuzanski_wstep.html (data pobrania 28.X.2011).

⁶ APLOCh, Starostwo Powiatowe Włodawa, sygn. 55, k – 3.

⁷ APLOCh, Starostwo Powiatowe Włodawa, sygn. 24, k – 16-17.

⁸ APLOCh, Starostwo Powiatowe Włodawa, sygn. 24, k – 16-17.